

Sygn. akt III AUa 416/19

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 stycznia 2020 r.

Sąd Apelacyjny w Lublinie III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący	sędzia Małgorzata Rokicka-Radoniewicz (spr.)
Sędziowie	sędzia Elżbieta Gawda sędzia Krzysztof Szewczak
Protokolant: starszy sekretarz sądowy Krzysztof Wiater	

po rozpoznaniu w dniu 23 stycznia 2020 r. w Lublinie

sprawy J. S.

z udziałem zainteresowanych Z. S., P. S., D. S., M. K., B. P.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

o zwrot nienależnie pobranych świadczeń

na skutek apelacji J. S.

od wyroku Sądu Okręgowego w Radomiu

z dnia 24 września 2018 r. sygn. akt VI U 402/18

**zmienia zaskarżony wyrok oraz częściowo poprzedzającą go decyzję
i ustala, że J. S. nie był zobowiązany do zwrotu świadczeń pobranych w okresie od (...) do (...).**

Elżbieta Gawda Małgorzata Rokicka-Radoniewicz Krzysztof Szewczak

III AUa 416/19

UZASADNIENIE

Organ rentowy decyzją z dnia 14 grudnia 2017 roku odmówił J. S. prawa do emerytury rolniczej w okresie od (...) do (...), ponieważ postępowanie wyjaśniające wykazało, że wnioskodawca nie spełnił przesłanki 30 letniego okresu ubezpieczenia rolniczego po wyłączeniu z przyjętego w decyzji przyznającej prawo do emerytury okresu innego ubezpieczenia społecznego – służby wojskowej i okresu zatrudnienia poza rolnictwem. Następnie decyzją z dnia 3 marca 2018 roku organ rentowy wstrzymał wypłatę świadczenia, uznał wypłacone świadczenie za nienależne i przystąpił do potrącania z pobieranej emerytury.

Od decyzji z dnia 3 marca 2018 roku o wstrzymaniu wypłaty, potrąceniu z emerytury-renty nienależnie pobranego świadczenia emerytalnego oraz dodatku pielęgnacyjnego wnioskodawca J. S. złożył odwołanie do Sądu Okręgowego w Radomiu, zaskarżając decyzję w całości zarzucił błędne uznanie, że został pouczone o okolicznościach powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń i mimo zajścia tych okoliczności pobierał przesyłanie świadczenia, podczas gdy takiego pouczenia nie otrzymał, jak również nie posiadał wiedzy o tym, że świadczenia mu się nie należały i że zaszły jakiegokolwiek okoliczności, które by powodowały utratę prawa do świadczeń; przedawnienie roszczeń KRUS w stosunku do niego.

Sąd Okręgowy w Radomiu wyrokiem z dnia 24 września 2018 roku oddalił odwołanie. Sąd Okręgowy ustalił, że J. S., urodzony (...), w dniu 28 grudnia 2012 roku, złożył wniosek o emeryturę rolniczą. Jako okresy podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników oraz okresy podlegające zaliczeniu do tego ubezpieczenia powód wskazał w kwestionariuszu następujące okresy: od dnia 27 września 1967 roku do dnia 12 września 1973 roku - praca w gospodarstwie rolnym babci W. S. we wsi G. i J., od dnia 12 września 1973 roku do dnia 14 sierpnia 1979 roku - praca w gospodarstwie rolnym teściów G. i S. Ł., od dnia 15 sierpnia 1979 roku do dnia 31 grudnia 1989 roku - praca w gospodarstwie rolnym własnym we wsi Ł., od dnia 01 kwietnia 2005 roku do dnia 31 grudnia 2007 roku, od dnia 01 stycznia 2008 roku do nadal – domownik.

Decyzją z dnia 4 stycznia 2013 roku organ rentowy przyznał wnioskodawcy prawo do emerytury od dnia (...), zaliczając łącznie 30 lat i 4 dni, tj. wszystkie wskazane w kwestionariuszu przez powoda okresy. Świadczenie przyznane zostało w części składkowej i zawieszony w 20% części uzupełniającej wobec nieosiągnięcia pełnego wieku emerytalnego.

W dniu 21 maja 2014 roku wnioskodawca złożył wniosek o przyznanie prawa do renty rolniczej z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym i decyzją z dnia 17 czerwca 2014 roku organ rentowy przyznał mu od dnia 1 maja 2014 roku bezterminowo prawo do renty, a następnie decyzją z dnia 20 czerwca 2014 roku, nr (...), Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wstrzymał wypłatę wnioskodawcy emerytury z powodu nabycia prawa do renty rolniczej.

Decyzją z dnia 1 grudnia 2017 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. przyznał wnioskodawcy emeryturę od dnia 1 października 2017 roku i w dniu 7 grudnia 2017 roku organ ten poinformował Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, że J. S. w okresach od(...) do (...) odbywał służbę wojskową, natomiast w okresie od 17 września 1973 roku do 21 stycznia 1975 roku był zatrudniony w Ośrodku (...) w S..

W tym stanie sprawy wobec nowych okoliczności, organ rentowy zaliczył wnioskodawcy okres ubezpieczenia rolniczego wynoszący 26 lat, 8 miesięcy i 3 dni przy wymaganych 30 latach ubezpieczenia emerytalno-rentowego i decyzją z dnia 14 grudnia 2017 roku, nr (...) Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego odmówił J. S. prawa do emerytury rolniczej w okresie od (...) do(...). Powyższej decyzji wnioskodawca nie kwestionował.

Zaskarżoną decyzją organ rentowy wstrzymał J. S. wypłatę emerytury oraz dodatku pielęgnacyjnego za okres od (...) do(...) w kwocie 14.514,16 zł i na podstawie art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w związku z art. 139 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych zobowiązał go do zwrotu tej kwoty, natomiast decyzją z dnia 22 marca 2018 roku przeliczył emeryturę rolniczą od dnia 1 kwietnia 2018 roku i przystąpił do potrącania z pobieranej emerytury kwoty 341,91 zł miesięcznie z tytułu nienależnie pobranych świadczeń.

Sąd Okręgowy orzekł, że zgodnie z art. 19 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jednolity Dz. U. z 2016 roku, poz. 277 z późn. zm.), emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który spełnia łącznie następujące warunki: osiągnął wiek emerytalny 65 lat i 3 miesiące (w przypadku wnioskodawcy), podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat, z zastrzeżeniem art. 20 ustawy. Emerytura rolnicza przysługuje także ubezpieczonemu rolnikowi, który spełnia łącznie następujące warunki: osiągnął wiek 60 lat, jeśli jest mężczyzną, podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 30 lat i zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej (art. 19 ust. 2 w/w ustawy). Zgodnie zaś z treścią art. 20 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, do okresów ubezpieczenia wymaganych zgodnie z art.

19 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 zalicza się okresy: podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników indywidualnych i członków ich rodzin w latach 1983-1990, prowadzenia gospodarstwa rolnego lub pracy w gospodarstwie rolnym, po ukończeniu 16 roku życia przed dniem 1 stycznia 1983 roku, od których zależy prawo do emerytury zgodnie z przepisami emerytalnymi (ust. 1). Okresów, o których mowa w ust. 1, nie zalicza się do okresów ubezpieczenia, jeżeli zostały one zaliczone do okresów, od których zależy prawo do emerytury lub renty na podstawie odrębnych przepisów (ust. 2).

Z treści art. 52 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U.2017.2336 j.t.) wynika, iż zasady zwrotu nienależnie pobranych świadczeń oraz ustalania odsetek za opóźnienia w wypłacie świadczeń określają przepisy emerytalne oraz przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz ustawy o świadczeniach pieniężnych w razie choroby i macierzyństwa.

Takim przepisem jest art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U.2018.1270 j.t.). Zgodnie z jego regulacją osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się:

- 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;
- 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Wbrew twierdzeniom odwołującego, zdaniem Sądu Okręgowego w realiach sprawy nie ma i nie może mieć zastosowania punkt 1 ust 2 art. 138 ustawy emerytalnej określający obowiązek zwrotu świadczenia, które jest wówczas nienależne, gdy osoba je pobierająca była pouczona o braku prawa do pobierania. Przepis ten bowiem dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy w momencie przyznania świadczenia ono istnieje, a następnie zmiana okoliczności skutkuje ustaniem lub zawieszeniem prawa do świadczenia albo wstrzymaniem wypłaty świadczenia. O takich okolicznościach organ rentowy winien świadczeniobiorcę pouczyć zobowiązując do informowania o zdarzeniach, które mają na to wpływ.

Natomiast do podania prawdziwych danych we wniosku o emeryturę czy rentę nie jest potrzebne żadne pouczenie. Pouczenie, zgodnie z art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, ma znaczenie dla przyjęcia nienależności świadczenia w razie zaistnienia okoliczności ustania lub zawieszenia prawa do świadczeń albo wstrzymania ich wypłaty. Podanie nieprawdziwej informacji dotyczącej okoliczności, od której zależy przyznanie świadczenia powoduje uznanie świadczenia za nienależne (por. wyrok Sądu Najwyższego z 09.03.2012 r., I UK 335/11, LEX Nr 1212052).

A zatem, w sytuacji, gdy organ rentowy przyznał świadczenie, do którego prawo nie istniało, ocena, czy miało ono charakter nienależny powinna być dokonywana z uwzględnieniem regulacji zawartej w art. 138 ust 2 pkt 2 ustawy emerytalnej. Należy wtedy ustalić czy świadczenia zostały przyznane na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Sąd Okręgowy przyjął, że wnioskodawca składając w dniu 28 grudnia 2012 roku wniosek o emeryturę rolniczą wypełnił kwestionariusz dotyczący okresów podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników oraz okresów podlegających zaliczeniu do tego ubezpieczenia, w którym mimo pouczenia o odpowiedzialności karnej z art. 233 k.k. za składanie nieprawdziwych zeznań oświadczył, że po 16 roku życia posiada m. in. okresy pracy: od (...) do (...) w gospodarstwie rolnym babci oraz od 17 września 1973 roku do 21 stycznia 1975 roku w gospodarstwie teściów. W kwestionariuszu tym w kolumnie drugiej tabeli znajduje się także wyjaśnienie jakie okresy należy kolejno podać: że są to okresy nauki, pracy w gospodarstwie rolnym, okresy prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz udokumentowane okresy służby wojskowej, podlegania ubezpieczeniu z innego tytułu. J. S. nie wskazał wówczas, że w okresie od (...) do (...) odbywał zasadniczą służbę wojskową, zaś w okresie od 17 września 1973 roku do 21 stycznia 1975 roku zatrudniony był w Ośrodku (...) w

S.. Wnioskodawca miał pełną świadomość, że informacje te są niezgodne z prawdą. Zatajenie faktu służby wojskowej i zatrudnienia pracowniczego jednoznacznie wynika z akt rentowych ZUS, świadectwo pracy wnioskodawca dołączył do wniosku o rentę inwalidzką ZUS już w 1996 roku, a zaświadczenie o odbytej służbie wojskowej do wniosku o rentę inwalidzką ZUS w 1997 roku. O ile przesłanki nabycia prawa do emerytury mogły być dla J. S. niezrozumiałe, to jednak obowiązek podania danych zgodnych z prawdą nie jest trudny do zrozumienia. Przekaz o obowiązku podawania danych prawdziwych nie jest niejasny. Trudno sobie wręcz wyobrazić, że wnioskodawca zapomniał o odbywaniu służby wojskowej czy o zatrudnieniu. Osoba, która świadomie wprowadza w błąd organ rentowy lub odwoławczy np. składając nieprawdziwe oświadczenia zobowiązana jest do zwrotu świadczenia przyznanego lub wypłaconego w związku z tym błędem. Jeśli świadczenie w ogóle nie zostałoby przyznane, gdyby organ rentowy lub odwoławczy nie został wprowadzony w błąd, podlega zwrotowi w całości.

W rezultacie Sąd Okręgowy doszedł do przekonania, że ubezpieczony wprowadził organ rentowy w błąd świadomie i tym samym, nie stosuje się wobec niego zasady ochrony praw nabytych (por wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.1997 r., sygn. akt: II UKN 128/97).

Od tego wyroku apelację wniósł wnioskodawca J. S. zaskarżając wyrok w całości. Wyrokowi zarzucał naruszenie art.233 § 1 kpc poprzez błędne uznanie, że wnioskodawca został pouczone o okolicznościach powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczenia i mimo zajścia tych okoliczności pobierał świadczenie, w sytuacji gdy świadczeniobiorca powinien być wcześniej pouczone przez KRUS o braku prawa do ich pobierania oraz niezbadanie czy wnioskodawca był świadomy, że wprowadził organ rentowy w błąd nie wskazując okresu odbywania służby wojskowej i okresów zatrudnienia oraz naruszenie art.20 ust.3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników poprzez jego niezastosowanie.

Wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

Po wniesieniu apelacji wnioskodawca J. S. zmarł i postępowanie zostało podjęte na wniosek jego spadkobierców wezwanych do udziału w sprawie – żony Z. S. oraz dzieci P. S., D. S., M. K. i B. P..

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest uzasadniona, a jej uwzględnienie skutkuje zmianą zaskarżonego wyroku i poprzedzającej go decyzji.

Organ rentowy wydając zaskarżoną decyzję wskazał, że ubezpieczony zataił fakt, że w okresach pracy w gospodarstwie rolnym babci oraz teściów podlegał innemu ubezpieczeniu społecznemu – od(...)do (...) odbywał służbę wojskową oraz w okresie od 17 września 1973 roku do 21 stycznia 1975 roku był zatrudniony w Ośrodku (...) w S.. Z kwestionariusza dotyczącego podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników załączonego przez ubezpieczonego do wniosku o emeryturę wynika, że ubezpieczony nie wykazał w tym kwestionariuszu wszystkich okresów pracy. Poczynione ustalenia nie dają podstaw do uznania, że wnioskodawca uczynił to świadomie, to jest z intencją wprowadzenia organu rentowego w błąd w celu uzyskania prawa do emerytury rolniczej. Wnioskodawca nie wypełniał wniosku samodzielnie. Pomagał mu w tym pracownik urzędu gminy. Nikt też z pracowników KRUS, w tym pracownik odbierający od niego dokumenty nie widział potrzeby weryfikacji danych wskazanych w tym kwestionariuszu. Należy przy tym zauważyć, że druk kwestionariusza wypełnionego przez ubezpieczonego zawierał na wstępie pouczenie o odpowiedzialności karnej za złożenie nieprawdziwych zeznań co do posiadanych okresów pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia oraz prowadzenia gospodarstwa rolnego i innych okresów podlegających zaliczeniu do okresu ubezpieczenia społecznego rolników. Pouczenie to odnosiło się zatem do okresów pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia, prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz innych okresów podlegających zaliczeniu do okresu ubezpieczenia społecznego rolników. Ubezpieczony nie wykazał w kwestionariuszu wszystkich okresów pracy zawodowej, choć zgodnie z wyliczeniem zawartym w nagłówku tabeli powinien to uczynić. Brak jednak podstaw do uznania, że uczynił to celowo - z zamiarem zatajenia - bo do takiego stwierdzenia konieczne byłoby wykazanie, że ubezpieczony miał świadomość, iż okresy pracy w gospodarstwie rolnym, które zbiegały się z okresami pracy zawodowej nie mogły być zaliczone do emerytury rolniczej, a pozwany takich okoliczności nie wykazał (art. 6 k.c.).Należy zauważyć, że wniosek

o emeryturę rolniczą i kwestionariusz jako jego załącznik, nie zawierały żadnego pouczenia co do okresów pracy w gospodarstwie rolnym po ukończeniu 16 roku życia podlegających zaliczeniu do emerytury rolniczej.

Jednakże po wyłączeniu z okresów ubezpieczenia rolniczego okresów powyżej wymienionych – służby wojskowej i okresu zatrudnienia wnioskodawca nie legitymował się na datę złożenia wniosku o emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego okresem ubezpieczenia wynoszącym 120 kwartałów i tym samym nie spełniał wówczas warunku wymaganego do ustalenia mu prawa do tego świadczenia. Zaskarżona decyzja w części dotyczącej ustalenia braku prawa do pobierania świadczenia emerytalnego w okresie od (...) do (...) była zatem prawidłowa, ale w części ustalającej obowiązek zwrotu wypłaconych świadczeń

decyzja ta nie znajduje uzasadnienia.

Stosownie do treści art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS (tekst jedn. DzU. Z 2020 roku, poz.53) za nienależnie pobrane świadczenia rozumie się świadczenia wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia. Wykładnia językowa ww. przepisu jednoznacznie wskazuje, że złożenie fałszywych dokumentów musi mieć charakter umyślnego działania (zob.n.p. wyrok SA w Poznaniu z 13 listopada 2012 r., III AUa 595/12). Ciężar dowodu tej okoliczności spoczywa na organie rentowym. Bogate orzecznictwo dotyczące przepisów o zwrocie nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych tak w obecnym, jak w poprzednim stanie prawnym rozróżnia wyraźnie, iż w prawie ubezpieczeń społecznych "świadczenie nienależnie pobrane", to nie tylko "świadczenie nienależne" (obiektywnie, np. wypłacane bez podstawy prawnej) ale także "nienależnie pobrane" a więc pobrane przez osobę, której przypisać można określone cechy dotyczące stanu świadomości (woli) lub określone działania (zaniechania). Przyjmuje się więc, że obowiązek zwrotu obciąża tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze, wiedząc, że mu się nie należy. Dotyczy to zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach w jakich nie powinna pobierać świadczeń, jak też tej osoby, która uzyskała świadczenia na podstawie przedstawionych nieprawdziwych dokumentów lub zeznań albo w wypadkach innego świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego. Wypłacenie świadczenia w sposób, na który nie miała wpływu wina świadczeniobiorcy, nie uzasadnia powstania po stronie osoby ubezpieczonej obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (por. wyrok TUS z 11 stycznia 1966 r. III TR 1492/65, OSPiKA 1967 nr 10 poz. 247, wyr. SN z 28 lipca 1977, II UR 5/77, OSNCP 197 8 nr 2 poz. 37, wyrok SN z 16 lutego 1987 r. II URN 16/87, PiRS 1988 nr 6, por. uzasadnienie wyroku SN z 4 września 2007 r., I UK 90/07 LEX Nr 454781).

W stanie faktycznym sprawy brak jest dowodów przemawiających za tym, że wnioskodawca umyślnie wprowadził organ rentowy w błąd. Wnioskodawca nie ma żadnego wykształcenia, nie ukończył nawet szkoły podstawowej i zrozumienie treści kwestionariusza mogło być dla niego trudne. Kwestionariusz ten nakazuje bowiem podać okresy pracy w gospodarstwie rolnym, prowadzenia gospodarstwa rolnego oraz inne okresy podlegające zaliczeniu do okresu ubezpieczenia społecznego rolników. W świetle powyższego choć w nagłówku rubryki drugiej istnieje zapis, że należy podać okresy polegania ubezpieczeniu z innego tytułu to w niniejszej sprawie wnioskodawca mógł mieć wątpliwości czy ma obowiązek wskazywania okresów pracy zawodowej poza rolnictwem, a pracownik organu rentowego, który w zastępstwie wnioskodawcy wypełniał ten kwestionariusz nie wyjaśnił mu tej kwestii, ani też sam nie wypytał o te okoliczności.

Z powyższych przyczyn wobec nie wykazania, że doszło do świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego rozstrzygnięcie Sądu I instancji stwierdzające, że wnioskodawca jest zobowiązany do zwrotu pobranej emerytury jest nieprawidłowe.

Mając powyższe na względzie Sąd Apelacyjny uznał apelację za uzasadnioną i na podstawie przepisu art. 386 § 1kpc zmienił zaskarżony wyrok i orzekł, jak w sentencji.